

Учений зі світовим ім'ям

17 березня 2013 р. свій поважний ювілей відзначив Олексій Семенович Онищенко – філософ, культуролог, соціолог, історик, бібліотекознавець, відомий громадський діяч, непересічна особистість, людина з широким світоглядом і глибокими академічними знаннями.

Народився Олексій Онищенко 17 березня 1933 р. на Полтавщині, в с. Рудка Гребінківського району, в селянській родині. Він належить до покоління, чиє дитинство обпалене Великою Вітчизняною війною. Мабуть саме у ті важкі, голодні післявоєнні роки, коли люди згуртовувались, підтримували один одного не лише для виживання, а й для відбудови зруйнованої війною країни, у нього сформувалися і стійко закріпилися такі риси характеру, як наполегливість, цілеспрямованість, чуйність, уміння співпереживати, толерантність, інтелігентність.

Вищу освіту О. С. Онищенко здобув у Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка, закінчивши 1956 р. його історико-філософський факультет, а 1962-го – аспірантуру Інституту філософії АН УРСР. Але бажання вчитися, відкривати для себе все нові наукові горизонти, йти в ногу з життям, перейматися проблемами суспільства притаманні йому упродовж усього життя.

З 1962-го по 1978 р. трудова діяльність О. С. Онищенка була пов'язана з Інститутом філософії АН УРСР, де він пройшов шлях від молодшого наукового співробітника до заступника директора з наукової роботи. Упродовж 1978–1991 рр. очолював Міжреспубліканський філіал Академії суспільних наук у м. Києві. Цей період стрімкого кар'єрного зростання О. С. Онищенка був позначений і його вагомим внеском у дослідження проблем духовної культури, світогляду особи, науково-технічної революції, філософсько-соціологічних аспектів еволюції масової свідомості, соціології релігії, історії релігій в Україні, ролі святоково-обрядової сфери в житті особи і суспільства.

Новий етап у професійній і творчій діяльності О. С. Онищенка пов'язаний з приходом у 1992 р. на роботу до Центральної наукової бібліотеки АН України імені В. І. Вернадського. Саме на посаді директора головної бібліотечної установи держави Олексій Семенович повною мірою виявив здатність визначати й планувати роботу на далеку перспективу, мобілізувати колектив на виконання широ-

комасштабних завдань бібліотечно-інформаційного забезпечення сучасної науки, освіти і культури. Під його керівництвом було розроблено нову концепцію діяльності Бібліотеки, трансформовано її структуру і функції у контексті вимог інформаційного суспільства, що сприяло перетворенню книгозбірні на потужний центр інтеграції, опрацювання й поширення наукової інформації, на провідну науково-дослідну інституцію у сфері книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, архівознавства, науково-інформаційної діяльності.

За ініціативою О. С. Онищенка в Бібліотеці створюються інститути та центри, які забезпечують комплексне вирішення завдань збирання, зберігання та використання документно-інформаційних ресурсів: п'ять науково-дослідних інститутів (бібліотекознавства, української книги, рукопису, архівознавства, біографічних досліджень) та чотири центри (формування бібліотечних ресурсів, бібліотечно-інформаційних технологій, консервації і реставрації, культурно-просвітницький, науково-видавничий). Починають виходити: фаховий журнал «Бібліотечний вісник», наукові збірники «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського», «Рукописна та книжкова спадщина України», «Українська біографістика».

У 1996 р. ЦНБ АН України, згідно з Указом Президента України, набуває статусу Національної бібліотеки України. Під керівництвом О. С. Онищенка розробляється концепція органічного розвитку її функцій у нових суспільно-політичних, економічних та культурно-історичних умовах.

Олексій Семенович ініціює проведення щорічних міжнародних наукових конференцій, тематика яких віддзеркалює найактуальніші питання, що стоять перед бібліотеками та потребують першочергового вирішення: «Бібліотеки – центри науково-інформаційних ресурсів XXI ст.» (2000), «Інноваційна діяльність – стратегічний напрям розвитку наукових бібліотек» (2003), «Інтелектуальні інформаційні технології у бібліотечній справі» (2005), «Роль бібліотек у формуванні єдиного науково-інформаційного простору України» (2006), «Проблеми гармонізації традиційних і новітніх бібліотечно-інформаційних ресурсів» (2008), «Бібліотечно-інформаційний комплекс у контексті розвитку суспільства знань» (2009), «Формування і розвиток бібліотечного електронного середовища» (2011), «Інноваційна модель наукової бібліотеки XXI століття» (2012) та ін.

З 1998 р. О. С. Онищенко – член Президії НАН України, академік-секретар Відділення історії, філософії і права НАН України. Він органічно поєднує роботу академіка-секретаря і директора Національної бібліотеки: нові ідеї, проекти та розробки, апробовані у Бібліотеці, активно впроваджує в академічних установах. Як голова Інформаційно-бібліотечної ради НАН України Олексій Семенович багато робить для розвитку академічної бібліотечно-інформаційної мережі. Бібліотечні комісії і ради завжди очолювали видатні вчені, віце-президенти або члени Президії Академії (О. І. Білецький, К. І. Білодід, В. М. Русанівський, І. К. Походня, В. В. Немошкаленко), які добре розуміли високе соціальне призначення книги і бібліотеки. О. С. Онищенко став достойним продовжувачем усталених традицій. Він привніс своє бачення у вирішення сучасних проблем науково-інформаційної діяльності. Завдяки його новаторським ідеям приймаються важливі для установ НАН України рішення щодо передплати зарубіжних баз наукової інформації, створення загальнонаціонального ресурсу «Наукова періодика України», вдосконалення книгообміну з академіями наук країн близького та далекого зарубіжжя, забезпечення тісної співпраці зі створення корпоративного інформаційного ресурсу з галузевими академіями наук України (медичною, педагогічною, сільськогосподарською, правовою, мистецтв).

Один із головних пріоритетів діяльності О. С. Онищенко – розширення міжнародної співпраці Бібліотеки. Його робота як голови Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академії наук – членів Міжнародної асоціації академії наук спрямована на поглиблення інтеграції у сфері науки, активізацію обміну бібліотечно-інформаційними ресурсами, результатами наукової, науково-інформаційної, інформаційно-аналітичної та бібліографічної діяльності; підготовку спільних видань; реалізацію наукових проектів; розвиток міжнародних зв'язків з бібліотечно-інформаційними установами світового співтовариства.

За ініціативи О. С. Онищенко НБУВ виступила одним із засновників некомерційного партнерства «Бібліотечна Асамблея Євразії». Олексій Семенович бере участь у щорічних Загальних зборах БАЄ, у вирішенні питань, пов'язаних з удосконаленням законодавчої, нормативно-правової бази, зі збереженням та безпекою фондів, розробленням перспективних моделей управління бібліотекою,

впровадженням інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій. Завдяки участі у НП «БАЄ» НБУВ стала учасницею низки міжнародних програм та проектів, таких як «Золота колекція Євразії», «Куполи Співдружності», відкриття віртуальних читальних залів Російської державної бібліотеки.

Високий авторитет Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського сприяв тому, що нині налагоджено співробітництво з майже вісімдесятьма зарубіжними бібліотеками й міжнародними інформаційними центрами, в фондах яких зберігається україномовна книга, а історико-культурні пам'ятки та колекції представлено у Європейській та Всесвітній цифрових бібліотеках.

У О. С. Онищенко склалися тісні товариські стосунки з керівниками національних бібліотек країн СНД, завдяки яким Бібліотека завжди має підтримку та розуміння у вирішенні багатьох професійних питань, проведенні спільних наукових заходів, організації майстер-класів. НБУВ неодноразово відвідували та ділилися досвідом роботи директори бібліотек: Бібліотеки Російської академії наук – В. П. Леонов, Бібліотеки з природничих наук РАН – М. Є. Кальонов, Національної бібліотеки Білорусі – Р. С. Мотульський, Державної публічної науково-технічної бібліотеки Росії – Я. Л. Шрайберг, Національної бібліотеки Узбекистану ім. Алішера Навої – А. А. Умаров, Центральної наукової бібліотеки ім. Я. Коласа НАН Білорусі – Н. Ю. Березкіна та ін.

Ювіляру притаманне тонке почуття гумору, здатність у складних та напружених ситуаціях з легкістю розрядити обстановку завдяки доречному жарту або дотепній фразі. Колеги, науковці з інших академічних установ завжди захоплюються влучністю висловлювань, різнобічністю знань та широтою поглядів Олексія Семеновича, який уміє легко та доступно розповісти про найскладніші наукові досягнення, найновіші професійні розробки, і щиро, відверто поспілкуватися на прості життєві теми.

О. С. Онищенко завжди сповнений духом новаторства, стремлінням шукати і впроваджувати у бібліотечну справу все найновіше. Ці риси характеру дали йому змогу створити у Бібліотеці низку нових структур: Службу інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ), яка здійснює велику аналітичну, прогностично-консультаційну діяльність в інтересах забезпечення управління процесами реформування українського суспільства; Фонд Президентів України, завданням якого є збирання, зберігання та введення в науковий і культурний обіг документальних матеріалів, що висвітлюють політичну й державну діяльність та життя президентів України. У складі НБУВ створено Австрійську бібліотеку та Бібліотеку Ісламської республіки Іран.

Під керівництвом О. С. Онищенко НБУВ видає фундаментальні наукові праці з національної бібліографії, історії книги, бібліотечної справи, інформаційно-аналітичної діяльності, питань, пов'язаних з формуванням та використанням документних інформаційних ресурсів. Як науковий лідер він плідно працює у напрямі поглиблення інтеграції наукових знань – бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, а також суміжних наукових дисциплін, зокрема документознавства, архівознавства, археографії, біографістики, інформатики у контексті ролі,

функції національної бібліотеки у суспільстві, що розвивається.

Коло наукових інтересів О. С. Онищенка досить широке, однак особливе місце у його науковій творчості посідають архівознавчі дослідження. Серед робіт, зінціпованих вчепним, особливо слід відзначити фундаментальні збірки документів «Історія Національної академії наук України: документи і матеріали», монографію «М. В. Келдиш і українська наука», довідково-енциклопедичне видання «Академії наук країн Європи», а особливо – загальноакадемічне 12-томне видання вибраних праць академіка В. І. Вернадського.

Творчий доробок О. С. Онищенка налічує понад 600 наукових робіт, у тому числі 40 монографій. Під його керівництвом видані фундаментальні праці з проблем соціогуманітаристики, формування вітчизняного інформаційного простору, історії Національної академії наук, історії бібліотечної справи, історії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Піднесенню рівня наукової роботи, розвитку професійного потенціалу Бібліотеки сприяла діяльність двох спеціалізованих вчених рад із захисту кандидатських і докторських дисертацій, які очолює О. С. Онищенко. Під його керівництвом вже захищено понад 40 кандидатських і 20 докторських дисертацій, виросла ціла плеяда талановитих науковців, керівників бібліотек та бібліотечно-інформаційних підрозділів. Серед учнів і послідовників О. С. Онищенка – директор Державної наукової педагогічної бібліотеки України Павла Іванівна Рогова, заступник директора Науково-технічної бібліотеки «Львівська політехніка» Наталя Едуардівна Кунанець, заступник генерального директора НБУВ Людмила Вікторівна Муха, директор Інституту науково-методичного забезпечення бібліотечно-інформаційної роботи Ольга Миколаївна Василенко та багато інших відомих бібліотечному загалу фахівців.

Авторитет Олексія Семеновича у науковому світі засвідчують його високі звання. Він є іноземним членом Європейської академії наук і мистецтв, Македонської академії наук і мистецтв, Петровської академії наук і мистецтв (Росія, Санкт-Петербург).

Крім керівництва НБУВ, виконання обов'язків академіка-секретаря Відділення історії, філософії та права

НАН України О. С. Онищенко плідно працює у численних комітетах, комісіях та товариствах, зокрема у Міжнародному комітеті славистів, Українському міжнародному комітеті з питань науки і культури, Філософському товаристві України, Історичному товаристві імені Нестора Літописця, Комісії НАН України з розроблення наукового надбання академіка В. І. Вернадського. Як голова Українського комітету славистів О. С. Онищенко організовує численні заходи, присвячені Дням слов'янської писемності і культури, опікується виданням наукових збірників «Слов'янські обрії», «Українсько-македонський науковий збірник».

Важливий напрям діяльності О. С. Онищенка – його постійна державна і громадська робота. Олексій Семенович брав участь у розробленні концепцій формування інформаційного, громадянського суспільства, реформи політичної системи, державної інформаційної політики, розвитку гуманітарної сфери. Нині він член Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Колегії Державного комітету телебачення і радіомовлення України, почесний доктор Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2011). Академік постійно долучається до підготовки щорічних національних доповідей з актуальних проблем соціально-економічного, суспільно-політичного і культурного розвитку України. Його талант науковця прислужився і роботі Конституційної Асамблеї.

Заслуги О. С. Онищенка високо оцінені державою. Він є лауреатом Державної премії України в галузі науки і техніки (у складі колективу, за роботу «Фізичні методи і комп'ютерні засоби реєстрації, збереження та використання великих обсягів інформації», 2008), лауреатом премії ім. М. Костомарова НАН України за розроблення циклу наукових робіт з історичного джерелознавства та історії науки (2011). Нагороджений орденами князя Ярослава Мудрого IV та V ступенів, орденом «За заслуги» III ступеня, орденом «Знак пошани», срібною медаллю «За сприяння розвитку науки», удостоєний звання «Заслужений діяч науки і техніки України».

Наукова громадськість, бібліотечна спільнота, колеги, учні щиро вітають Олексія Семеновича Онищенка з ювілеєм, бажають йому міцного здоров'я, невичерпної працездатності, оптимізму.